

Fagfelleurdert artikkel

Ikke helt A4!

Betydningen av utforskende, kroppslige og materielle tegneprosesser

Lovise Søyland

Førsteamanuensis (PhD), Universitetet i Sørøst-Norge

<https://orcid.org/0000-0001-6287-6671>

lovise.soyland@usn.no

Ann-Hege Lorvik Waterhouse

Professor (PhD), Universitetet i Sørøst-Norge

<https://orcid.org/0000-0002-8089-415X>

ann.h.waterhouse@usn.no

Nøkkelord

Analog tegning, materialer, barnehage, kroppslig læring, kunstneriske prosesser.

© Forfatter(ne). Dette er en Open Access-artikkel utgitt i henhold til vilkårene i
CC-BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)
www.FormAkademisk.org

Sammendrag

Artikkelen tar utgangspunkt i en a/r/tografisk undersøkelse om samtidstegning som handling gjennom et undervisningsprosjekt med en gruppe barnehagelærerstudenter. Vår erfaring er at tegning i barnehagen og skolen ofte gjennomføres som bordaktiviteter med ark i formatet A4. Det begrenser barns muligheter til å tegne med hele kroppen og låser tegneuttrykket til et lite og avgrenset format. Vi undersøker derfor andre og mer eksperimenterende innganger til en utvidet forståelse av hva tegning kan være. Hva skjer når vi inviterer studenter til utforskende, materielle og kroppslige tegneprosesser og til å gå utenfor det som er A4? Og hvilke kunnskaper produseres om tegning, og om det å tegne? I artikkelen diskuteres tegneprosesser i relasjon til: 1) Kroppens møter med materialer 2) Nærvær, temporalitet og rytme 3) Risiko og tilfeldighet. Avslutningsvis diskuteres hvordan utforskende, kroppslige og materielle tegnepraksiser kan utformes i samspill med barn og voksne i barnehage og skole.

Innledning

I denne artikkelen undersøkes tegning fra et utforskende, kroppslig, materielt og kunstnerisk perspektiv. Den empiriske undersøkelsen inviterer inn i tegneprosesser sammen med oss a/r/tografer og barnehagelærerstudenter ved Universitetet i Sørøst-Norge (USN). I dette handlingsrommet undersøkes hvilke kunnskaper som kan produseres om tegning og om det å tegne.

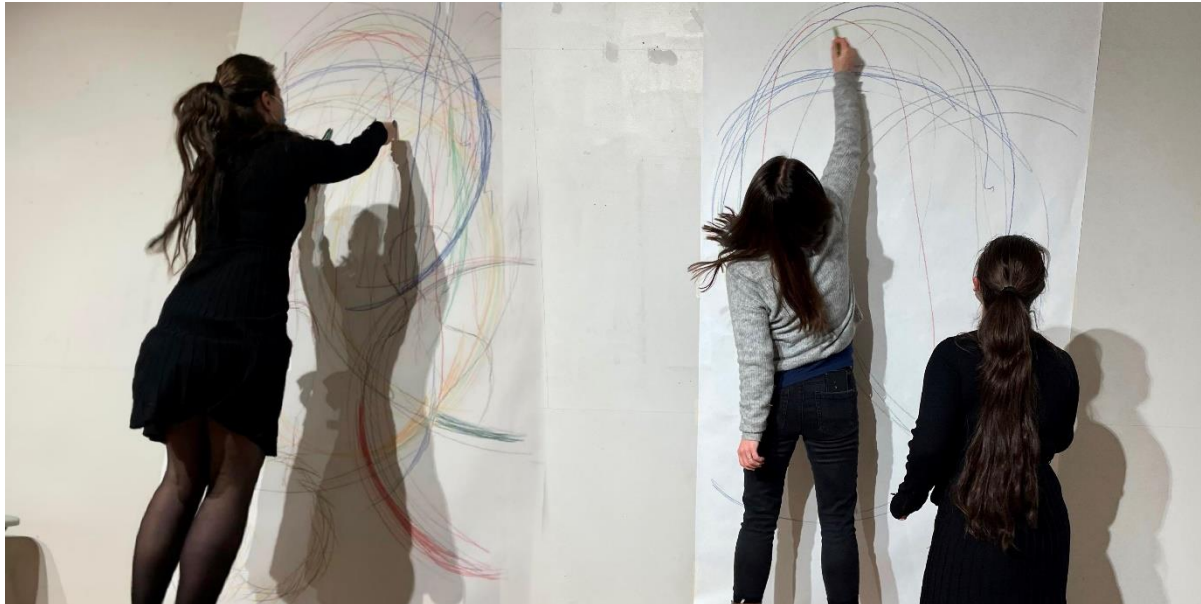
Som a/r/tografer og lærerutdannere ser vi at det er potensialer til å arbeide mer prosessbasert, eksperimenterende og variert med tegning som handling og uttrykksvariasjoner i både barnehage, skole og lærerutdanning. Tegning gjennomføres ofte som bordaktiviteter med ark i formatet A4, noe som begrenser barns og elevers muligheter til å tegne med hele kroppen. Vi har mange opplevelser med studenter som kvier seg for å tegne og som begrunner det med at de ikke kan eller får det til. Vi antar at disse utsagnene bygger på en forståelse av at tegning er forstått ut fra et naturalistisk ideal. At det å være flink i tegning handler om å tegne naturtro. Å undersøke kroppslige og utforskende innganger til tegning i barnehagelærerutdanningen kan derfor bidra til en utvidet forståelse av hva tegning kan være som prosess, handling og uttrykk. Å arbeide med linje, tekstur og papirets materialitet gjennom tegning som handlingslek der abstrakte eller nonfigurativt uttrykk oppstår kan løse opp i fastgrodde forestillinger om hva tegning er i barnehage, skole og i lærerutdanningene.

Å invitere inn til kroppslige og utforskende innganger til tegning involverer risiko ved å ikke helt vite hvor en er på vei og la prosessen lede an. Tegner og kunstner Per Teljer gir uttrykk for at det å risikere for å utforske strekens muligheter er selve drivkraften i tegning

(Tegnerforbundet, 2019). Gjennom et intervju med kunstner og professor Ingeborg Stana gjør Mina S. Haufmann (2023) oss oppmerksomme på at risikoviljen har blitt mindre blant studenter de siste årene. En av årsakene kan være at studenter tegner mer digitalt enn før, og at de gjennom digital tegning har mer kontroll og dermed ikke øver på å risikere på samme måte som i analog tegning. Haufmann (2023) understreker at studentene trenger mer erfaringer med den analoge tegningen og å utforske materialers handlingspotensialer for å kunne tilrettelegge for gode tegnepraksiser for barn og unge. Med tittelen *Ikke helt A4* forsøker vi å spille på en type innstilling og trening på å tørre å gå utenfor grensene av det som kan oppfattes som 'litt A4'. I tegnelaboratoriet hvor datagrunnlaget for artikkelen produseres, undersøker vi hva som skjer når studenter inviteres inn i performativ tegning og tegnehandlinger der materialer, redskaper, spor, tempo, tid og kropp i bevegelse undersøkes, se figur 1. Å drive undervisningsbasert forskning bidrar til å utvikle ny kunnskap som kommer fagfeltet til gode og som igjen kan svare til utdanningenes krav om å drive forskningsbasert undervisning.

Figur 1.

Studenter utforsker tegning som bevegelse.

Tegnekroppen

Det er som kropp barn som voksne eksisterer i verden, og kroppen er med i alt vi gjør og erfarer (Dewey, 1934/2005). Vi tegner med en kropp som forholder seg til rommet og til materialene som det tegnes med, og til underlaget det tegnes på. I slike prosesser undersøkes steder, og en blir kjent med stedets og materialers handlingsmuligheter. Teorier

om *embodied cogniton* tar utgangspunkt i at vår kognisjon er et kroppslig fenomen og at kroppens samspill med omgivelsene er del av vår gjøring og tenkning (Noë, 2006). På denne måten kan tegnehandlinger forstås som måter å korrespondere (Ingold, 2020) med omgivelsene på der sanser, bevegelser og materialer står i et tett sammenvevd samspill med persepsjon, opplevelse og tenkningen.

Den britiske kunstneren og professoren Avis Newman hevder at tegning «is a site of inquiry, response and invention, and in that sense becomes a philosophical activit» (Gansterer, 2019). Den norske kunstneren og professoren Bente Stokke beskriver selve tegnehandlingen som et umiddelbart uttrykk for en tankemessig bevegelse (Norske kunstforeninger, 2019). Newman og Stokke peker begge på at tegning er tenkning i handling. Og Stokke sier i et intervju at: «Det å sette tegn, å tegne, handler for meg om eksistens. For meg er det et utsagn: 'Jeg ER'» (Nordby, 2019). Dette kan vi forstå som en form for erkjennelse og væren i verden gjennom korrespondanse med en sansende, tenkende, handlende tegnekropp, tegneredskaper, underlag, rom og tid. Vi tar med oss tanken om tegning som mer enn spor av bevegelse videre i denne teksten. Vi låner også Ingolds begrep korrespondanse (2020) forstått som utvekslinger mellom den som tegner, tenker og føler, materialene, tegnehandlingen og det som blir til tegneuttrykk. Gjennom å sette søkelys på selve tegnehandlingen som kroppens møter med materialer det tegnes med og på i rommet, så kan et oppmerksomt nærvær vendes mot det som skapes i øyeblikket. Øyeblikks-skapelser av kroppslige og materielle kunnskaper og opplevelser som blir betydningsfulle (Waterhouse, 2021a). På denne måten er også barn og voksnes artistiske glede over å uttrykke seg kunstnerisk en del av tegnekroppen, og må sees i sammenheng med hvordan tegnehandlingene fremmer tegningers kunstneriske potensialer og uttrykk.

Historiske linjer

Tegning har vært en helt sentral og integrert praksis i norske barnehager og skoler i over hundre år, men det tegnes mindre i lærerutdanningene nå enn før, og dette er bekymringsverdig (Salvesen, 2020; Haufmann, 2023). Å tegne er kanskje en så selvfølgelig og hverdagslig handling at vi tar den forgitt og i liten grad reflektere over hvilken betydning det har for barn og unges potensialer til å være i kontakt med materialer, og til å uttrykke seg.

Om vi trekker linjer tilbake i historien og ser på tegnefagets posisjon og innhold, så finner vi blant andre pioneren Rolf Bull-Hansen som var en viktig foregangsperson for tegnefaget i skolen. Bull-Hansen var tilsatt som rektor ved Statens sløyd- og tegnelærerskole på Notodden i perioden 1938–1954, og han var en pioner innen moderne kunstpedagogikk. Han var tydelig influert av den britiske forfatteren og kunstkritikeren John Ruskin (1819–1900) via

pedagogen og psykologen Helga Eng (1875–1966) sin bok *Kunstpædagogik* fra 1918. Ruskin, i likhet med William Morris, var talsperson for *The arts and craft movement* som vant frem i Storbritannia som en motbevegelse til industrialiseringen på 1860- og 70-tallet. Bevegelsen var opptatt av å gjenreise kunsthåndverkets kvaliteter og kunstens rolle i alle menneskers liv. Bull-Hansens engasjement for tegneopplæring i skolen startet allerede på 1920-tallet (Fauske, 2016), og han gav ut bøkene *Barns tegning og tegning i skolen* (Bull-Hansen, 1928) og *Tegning på naturlig grunnlag* (Bull-Hansen, 1953). Han er av mange regnet som tegnefagets far i norsk kontekst. Bull-Hansen var opptatt av hvorfor barn tegner, og hevdet at: «barn tegner ikke av kunstnerisk drift, men av trangen til å gripe, holde fast på og oppleve på nytt» (Bull-Hansen, 1928, s. 12). Denne inngangen til å forstå barns tegning som en måte å (be)gripe verden på forstår vi som viktigere enn noen gang fordi barn i mindre grad enn tidligere møter håndverk og materialer i barnehage og skole (Carlsen, 2015; Søyland, 2021; Waterhouse, 2021a) og i hjemmet. I en digitalisert samtid møter barn og unge en økende bruk av digitale verktøy i læringsprosesser og underholdning. Digital materialitet er ikke like håndgripelig og forståelig som fysisk og analog materialitet. Det digitale kan i stor grad oppleves som noe flyktig og stå i en motsetningsfylt kontrast til det konkrete, fysiske og analoge (Søyland, 2021). Vi er opptatt av at det digitale og analoge skal virke med i barns liv, og vil i likhet med Bull Hansen løfte fram gjentakelsens betydning. Det å undersøke om igjen og om igjen, noe som ligger i barns nysgjerrige utforskning og som er viktig for å dvele ved og holde fast på noe i opplevelsen, og for å skape mangfoldige materielle erfaringer. Det å holde fast ved tegning som en fysisk, materiell, visuell og kroppslig handling med et allsidig uttrykkspotensial er for oss et viktig perspektiv for å holde åpent et mangfold av muligheter til kunnskapsproduksjon i faget.

Tegning i rammeplanen

I rammeplan for barnehagen nevnes tegning bare ett sted, og det er under fagområdet kommunikasjon, språk og tekst (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 48). Tegning kobles med andre ord til et språklig perspektiv og det tilegner tegning en form for kommunikasjon som er ganske komplisert. Det å sette fokus på tegning som representasjon tilfører tegningen strenge krav og forventinger til hva tegningen skal være, og kan kanskje føre til det motsatte av mestringfølelse og tegne glede hos mange barn. Tegning som representasjon kan også bidra til å fastholde et naturalistisk tegneideal. Formuleringen om tegning under kommunikasjon, språk og tekst i rammeplanen omfavner heller ikke det mulighetsrommet som tegningen kan invitere inn i. Å redusere tegning til ensidig å handle om visuell kommunikasjon kan utelukke forståelser av tegning som kreativ, lekende, estetisk og kunstnerisk prosess og uttrykk. Under fagområdet kunst, kultur og kreativitet står det at barnehagebarn skal få estetiske erfaringer og støttes i å være skapende gjennom å erfare

ulike kulturelle og kunstneriske uttrykk (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 50). Selv om tegning bare nevnes direkte et sted så er det rom for at barn kan få erfaring med å skape kunstneriske uttrykk gjennom tegning i et utforskende, kroppslig og materielt perspektiv, men dette trenger å bli løftet frem gjennom å belyse tegningens mulighetsrom gjennom forskning, undervisning og skapende prosesser.

Tidligere forskning på feltet og utdanningsfaglig tilnærming til tegning

Mye av forskningen som er gjort om barn og unges tegneprosesser i norsk utdanning setter fokus på det visuelle som representasjon, men gradvis har det vært en dreining fra fokus på å tolke barns tegninger og utviklingsstadier til å undersøke barns uttrykk i tegneprosessen, rom og materialitet (Fønnebø, 2019, s. 23). Det å forstå barns tegning som aldersinndelt utviklingstenking kan være et hinder for å møte barn åpent der de er i sine tegneprosesser. De siste årene har forskning i større grad satt søkelyset på den som tegner, tegnesubjektet, og de muligheter tegneren har til å uttrykke seg og skape ulike uttrykk i barnehagens rom (Fønnebø, 2019, s. 23).

Nina Scott Frisch skriver om tegneprosesser som er visuelt styrte ved hjelp av utstrakt bruk av blikket på et motiv og på det hun omtaler som tegneadferd (Frisch, 2010). Dette perspektivet handler om å fange form og tegne noe som representerer noe. Dette perspektivet tar ikke nødvendigvis opp i seg hva som oppstår i tegneprosessen mellom kropp i bevegelse i korrespondanse med materialene. Liv Merete Nilsen fremmer i sin forskning et syn der det å trene på å kommunisere visuelt gjennom tegning som representasjon er en sentral del av den kompetansen barn og unge trenger (Nielsen, 2000). Marit Hopperstad har forsket på tegning ut fra et sosiokulturelt perspektiv, og viser til estetiske, dialogiske og språklige forståelser av barns tegninger (Hopperstad, 2002). Alle disse aspektene er viktige, men det er også behov for å undersøke tegning fra andre perspektiver.

Biljana Fredriksen (2013) beskriver tegning som utfoldende og utforskende der en går inn i en åpen prosess hvor hele kroppen tas i bruk (s. 57). Bente Fønnebø (2019) løfter også fram betydningen av å tegne med hele kroppen og hvordan *streken sitter i kroppen* (s. 129). Slike tegneprosesser kan forstås som lekende med stor grad av improvisasjon og handler både om det subjektive og det å utforske i det kollektive (Fønnebø, 2019). En utvidet forståelse av det å tegne sammen viser til en bredde i hva tegning kan være. Fønnebø (2019) har sammen med profesjonelle tegnere sammenlignet tegning med både lek og bevegelsesdans. Hun har samarbeidet med den danske kunstneren og forskeren Anette Højlund og bruker blant annet hennes tegnefilosofi og forskning i sammenheng med utarbeiding av teoretiske perspektiver på tegning (Fønnebø, 2019). Anette Højlunds (2011) avhandling: *Mind the Gap! Om tegning og tilblivelse. Udkast til en tegnefilosofi* anerkjenner det å tegne som en måte å tenke på, og

hevder at vi tegner for å begripe. Hun har undersøkt det å bryte ut og tenke nytt med tegning som redskap og løfter fram både den betydningen kroppen, formatet, konteksten og rommet har å si for å skape ulike kunstneriske uttrykk. Højlund (2011) løfter blant annet fram at bevegelsesfriheten gir større rom for helhet mellom kropp, lek og kunstneriske ytringer. I tegneforskningen ser vi en bevegelse fra representasjon til performativitet, og vi spør hva mer tegning kan være.

Performative tegnehandlinger handler om å være tett på materialene med tegnekroppen og om å *gjøre og være sammen* om noe i det kollektive. Professor i pedagogikk Alison Clark anvender begrepet *slow knowledge* (Clark, 2020) for å understreke viktigheten av det langsomme i barns læringsprosesser. Hun argumenterer også for sammenhengen mellom *slow knowledge* og *deep knowledge*, det vil si at det langsomme gir rom og tid til å koble seg på å skape korrespondanser med omverden, noe som kan sette dypere spor og mer meningsfylte erfaringer enn det flyktige (Clark, 2020). Det å være tett på, utforske og ha tid til å dvele ved materialene trekkes fram som en forutsetning for en slik sanselig, nærværende og langsom praksis (Clark, 2020, s. 143). På denne måten inviterer materialer kropp til å koble seg på og forbinde seg relasjonelt til den materielle verden.

Materielle, kroppslige og utforskende innganger til tegning

Å utforske materialer er måter å undersøke og forstå verden på (Waterhouse, 2021a). Å tegne er en måte å korrespondere med materialer på gjennom sanselige og kroppslige handlinger med underlag og rom. Det er en måte å tenke og sette spor på gjennom handlinger i verden. Korrespondanse er ifølge Ingold et skifte fra interaksjon som, «... between-ness of beings and things to their in-between-ness» (Ingold, 2020, s. 9). Slik vi ser det handler det i denne sammenhengen om det som oppstår, det som skjer og utveksles i selve tegnehendelsen. Korrespondanser skaper resonans gjennom friksjon i kullets møte med arket. Arkets ruhet oppleves gjennom kullet når linjen avsettes på arket og strekens karakter som virker med håndens kraft. Vi må oppleve materialer tett på kropp og hud for å kunne oppdage hva de kan gjøre, hvordan de føles og hvordan de kan formes, «how they flow», som Tim Ingold (2007, s. 14) beskriver det med linjer tilbake til filosofene Gilles Deleuze og Felix Guattari (1978/1987) og deres prosessorienterte filosofi. Ingold skriver også at materialer *flows with time* (Ingold, 2007) og på denne måten så kan materialer forstås som både tid og prosesser, hurtige og langsomme. I tegnehandlinger er materialer i korrespondanse og prosess, og gjennom tegning kan vi koble oss på disse prosessene. Vi kan snakke om tegneprosessens temporalitet, streken som har tid i seg og avtrykk som forteller noe om kroppens bevegelser og intensitet som har satt spor gjennom et tidsforløp. Forståelse av tid kan oppleves gjennom spor som oppstår i møte med underlaget. Ingold

sammenligner tegneprosessens temporalitet med musikk og dans, og han hevder at tegningen ligger nærmere feltet dans enn for eksempel foto, fordi tegning flyter med tiden (Ingold, 2013, s. 127–131).

Ingold beskriver hvordan «you become what you draw: not in shape but in affect» (Ingold, 2013, s. 129) gjennom tenke-tegning. Dette understreker hvordan vi formes gjennom tegneprosesser i samspill som korrespondanser med omgivelsene, og ikke bare påvirkes av omgivelsene som er mindre dyptgripende enn å bli formet. Denne forståelsen har vært en sentral del av kunnskapsgrunnet i formingsfaget i lang tid. Carlsen og Samuelson (1992) skriver at i samspill mellom den som skaper og det som blir skapt, blir den som former også formet (s. 24), se figur 2.

Figur 2.

Studenter i tegnehandlinger.

Samtidskunstens kroppslige innganger til tegning

Enkelte kunstnere har de siste tiårene utfordret den mer tradisjonelle tilnærmingen til tegning. Dette gjøres blant annet gjennom å bryte med tidligere tegnepraksiser, gjennom å utforske hva tegning kan være gjennom handling, og ved å sette spor og linjer på nye måter og på nye flater. Samtidstegningen beskrives blant annet som utvidet tegning og performativ tegning, der tegnekroppen i bevegelse ofte inngår i en tredimensjonal og stedsspesifikk situasjon, og som i større grad forholder seg til rommet enn den tradisjonelle tegningen (Foá et al., 2020). I serien *Drawing Restrain* (1987 – fortsatt pågående) utforsker Matthew Barney (1967–) grensene for sin egen fysiske kropp gjennom gjentatte handlinger i noe som ligner

på atletiske øvelser (Foá et al., 2020, s. 49). Barney tar i bruk hele rommet når han gjennomfører tegnehandlingene.

Figur 3.

Tegnehandlinger i skogen i møter med materialer, omgivelser og naturfenomener.

Tom Marioni (1937–) er en amerikansk kunstner som har skapt tegningen *Flying with friends* fra 1999 (Davidson, 2011). Marionis tegning er over tre meter lang, og de som har tegnet litt vil umiddelbart forstå at selve tegneprosessen må ha hatt høyt tempo og kraft i det strekene er satt på papiret. Marioni sier at: «The artist's role in society is to observe

real life and report on it poetically. If the movement of his materials is sure and honest, the work becomes a beautiful gesture» (Marioni, 2023).

Dans og bevegelse er sentrale komponenter og utgangspunkt for Heather Hansens tegneprosesser. Hansen starter tegneprosessen med utgangspunkt i en plan, og beskriver hvordan hun opplever en type frihet i å sette noen rammer og begrensinger i tegneprosessen. Hansen tegner med kull på store papirark på gulv og arbeider ofte med store bevegelser sittende på papiret (Artistaday, 2007), se (Artificial official, 2019).

Lovise Søyland undersøker i et pågående prosjekt hvordan skogen i endring over en periode med ulike årstider påvirker hennes tegneuttrykk. Hun utforsker det direkte møtet mellom kropp, sanser, bevegelser, materialer, naturfenomener og omgivelser gjennom tegning med kull i stort format, se figur 3. Kullstrekene som er satt på papiret er spor fra levd liv og noe som har vært. Strekene har tid i seg og er avtrykk av tegnekroppens tidligere berøring og tilstedeværelse.

Undersøkelsens problemstilling

Undersøkelsens problemstilling er: *Hva skjer når vi inviterer barnehagelærerstudenter til utforskende, materielle og kroppslige tegneprosesser og til å gå utenfor det som er A4?* Hvilke kunnskaper produseres om tegning, og om det å tegne? Undersøkelsen tar utgangspunkt i et undervisningsprosjekt med 11 studenter som strekker seg over to dager. I undervisningen gjennomføres ulike tegneøvelser som setter fokus på tegning som bevegelse, og tegning som utforskning av materialer og kropp i samspill med rommet, i det vi omtaler som et tegnelaboratorium.

Metodiske innganger

Gjennom observa(k)sjon og kollektive utforskinger i prosjektrummet kommer vi som a/r/tografer tett på både studentenes og våre egne tegneprosesser. Som en utvidelse av observasjon og deltagende observasjon som metode, introduserer Waterhouse (2021a, 2023) observa(k)sjon som en tredje observasjonsposisjon. Observa(k)sjon kan best forstås som observasjon i handling, ikke bare som deltagende i pågående hendelser, men som skapende og observerende i og av handlinger. Dette er en observatørposisjon tett på og gjennom det som skjer med hele den sansende, utforskende og skapende forskerkroppen. Observa(k)tøren skaper aksjoner og samskaper med aktørene for å observere tett på gjennom prosesser. Som metode for a/r/tografer vever observa(k)sjoner seg inn i a/r/tografiens skapende og performative forskning. Gjennom observa(k)sjoner sammen med

studenter, materialer og rom blir vi a/r/tografer også en del av et samskapende utforskende kollektiv.

A/r/tography is a form of practice-based research steeped in the arts and education. Alongside other arts based, arts informed and aesthetically defined methodologies, a/r/tography is one of many emerging forms of inquiry that refer to the arts as a way of re-searching the world to enhance understanding. Yet, it goes even further by recognizing the educative potential of teaching and learning as acts of inquiry. (Irwin et al., 2006, s. 2)

Kunstneriske prosesser som tegneprosesser kan som tidligere beskrevet, forstås som måter å undersøke verden på. Gjennom å være i slike prosesser i det individuelle og i det kollektive, gjennom dokumentasjon og refleksjon utvikler vi ny kunnskap. Personlige erfaringer er viktige tilganger til kunnskap i kunstbasert forskning av utforskende karakter (Stake, 2010; Bresler, 2006). Gjennom egne utforskinger i prosjektrummet utvikles også innsikter knyttet til tegnebevegelser og materialer, og hvordan disse gjensidig påvirker og korresponderer med hverandre.

Tegneprosjektet er meldt til Sikt, og studentene har samtykket skriftlig til å være en del av vår undersøkelse. Gjennom de to samlingsdagene ble studentene invitert inn i et tegnelaboratorium med 8 ulike tegneøvelser som utforsket ulike aspekter som bevegelse og tegning, hvordan skape liv i streken, tegne med papir, tegne på og tegne med, tegning og papircollager, microtegninger og observasjonstegninger. Vi tok i bruk et stort prosjektrum ved Campus Notodden og et formingsverksted. Vi a/r/tografer gjennomførte enkeltøvelser sammen med studentene.

I denne artikkelen danner utforskinger fra to av tegneøvelsene det empiriske materialet. *Øvelse 1* har tittelen *Flying with Friends* og henter inspirasjon fra Tom Marionis verk med samme tittel. Studentene får i oppdrag å gå sammen to og to og bruke kraftpapir som er 1 meter bredt og 3 meter langt, samt tusjer og fargeblyanter i ulike farger. Det er opp til studentene å plassere papiret på den måten de vil i rommet, og de står fritt til å bevege seg som de vil. Oppgaven handler om å undersøke liv i streken.

Øvelse 2 har tittelen *Kullmeditasjoner og det å ligge/sitte på papiret og tegne* og er inspirert av Heahter Hansens arbeider. Studentene får informasjon om at oppgaven handler om å *bryte med det vante* ved å sitte eller ligge på papiret mens de tegner, og at det handler om å forholde seg til det som oppstår i prosessen. Studentene arbeider på papir som er 1,5 meter bredt og ca. 2 meter langt, slik at de får mulighet til å strekke seg helt ut. Vi a/r/tografer

gjennomførte den ene øvelsen *Flying with Friends* parallelt med studentene, samtidig som vi tok pauser for å observere studentenes tegneprosesser. I den andre øvelsen *Kullmeditasjoner og det å ligge/sitte på papiret og tegne* var vi i rommet, lyttet, observert, filmet og fotograferte.

Det empiriske grunnlaget for artikkelen er våre forberedelser til undervisning, egne observasjoner, undervisningens dokumenterte forløp og kollektive utforskinger, studenters utsagn, dokumentasjoner, beskrivelser av prosesser og uttrykk, samt foto. Vi a/r/tografer tok også foto av *øyeblikklivelser* som vi oppfattet som interessante i tegneprosessene. Studentene fikk i etterkant av øvelsene en oppgave med følgende ordlyd:

Velg ut tre av tegneøvelsene du har gjort i løpet av samlingen og lag en presentasjon av hver prosess med ca. 5-8 bilder. Beskriv i dybden (sanselige og kroppslig opplevelse, tenkning og følelser) hva som oppstår i møte mellom materialer, redskaper og kropp i bevegelse i de ulike øvelsene. Lag en visuell og tekstlig collage. Jobb gjerne i koblingen mellom det analoge og det digitale.

Studentenes beskrivelser av de ulike tegneøvelsene samt foto ble lest og undersøkt i flere omganger. Samtidig ble også våre, a/r/tografernes, nedtegnede observasjoner og foto gjennomgått. I den tematiske analysen var det særlig kropp i møte med materialer, bevegelse, kollektive tegneprosesser, affekt og tilstedeværelse som framstod som interessante tematikker å forfølge. Videre utarbeidet vi empiriske utsnitt og korte poetiske beskrivelser (Waterhouse, 2021a) av hendelser for å vise til deler av det empiriske materialet som er virksomt i artikkelen. De poetiske beskrivelsene er grep for å gjenskape noe av de sanselige opplevelsene fra prosjektrummet. Det handler om å skrive en mer sanselig tekst.

Å forske som a/r/tografer gjennom egen undervisning utfordrer maktrelasjoner mellom lærere og studenter. Når vi ber studenter skrive om egne opplevelser, kan svar selvsagt farges av at det er en ujevn maktbalanse mellom studenter og a/r/tografer. Samtidig kan a/r/tografernes medvirkning i tegnehandlinger bidra til å utjevne hierarkier da vi inngår i kollektive samskappingsprosesser med studentene.

Empiriske utsnitt og bilde-collager

Under følger presentasjon av utdrag fra studentenes beskrivelser av tegneprosessene med bilde-collager, se figur 4 og 5.

Flying with Friends

Papiret henger fra taket og vaier. Tegner fra hver vår side og følger hverandres bevegelser opp og ned, opp og ned – hender og tegneredskaper møtes og kraftigere spor settes på papiret. Tegnepartneren min beveger seg i raskt tempo etter papiret – papiret løftes opp med hendene samtidig som streker settes på papiret – vi ler høyt og bytter på å tegne – vi går, tegner parallelt på papiret fra hver vår side – plutselig stikkes en blyant gjennom papiret og den andre rygger tilbake.

Skarp lyd fra kraftpapiret – tegneredskapene trommer mot papiret i det nye spor settes – dansende lekende streker dukker opp på papiret.

Papiret henger i rommet. Kjenne etter med hendene. Hva inviterer papiret til? Bryte ut! Armslag! Bevegelse. Tett på. Avstand. Tett på. Samspill. Lede og utfordre hverandre. Det er gøy å utforske sammen. Smil og latter. Hele kroppen tegner. Skaper liv i streken. Følger den bevegelige skyggen med fargeblyanten. Tegne høyt oppe. Tegne langt nede. Tegne på vei opp. Tegne på vei ned. Store bevegelser. Linjer med utstrakt kropp. Helt opp. Helt ned. Helt ut. Linjer i hopp. Buer. Rytmer. Farger. Kraft. Spor.

Verden stopper opp. Å eksistere i nuet. Lage linjer med store bevegelser. Raske bevegelser. Lange, korte hoppende bevegelser, sirkelbevegelser, tegning med strak arm, tegning med flere blyanter, tegning i hjørnet, tegne seg inn i et hjørne, tegne vannrett i hjørnet, tegne i blinde, tegnemuligheter, tegne med hele hånda, tegne med blyanten mellom fingrene, tegne med en blyant i hver hånd.

Frihet med rammer – å kunne velge – papiret i taket – papiret på gulvet – åpen prosess – følelse av inspirasjon og engasjement. Papiret på gulvet – vi starter med sirkelbevegelser – fine sirkelbevegelser som føles lett på hånden. Uten å snakke – bare følge etter streken og skape lignende streker som den andre.

Tegningen tegner seg selv. Hånden beveger seg over arket. Flyt. Fram og tilbake. Flyt. Tegningen blir levende. Bevegelser. Linjer. Ruglete vegg mot hånda. Glatt flate mot hånda i bevegelse. Flyt. Rytme. Utrykk i endring.

Figur 4.
Flying with friends 1.

Figur 5.

Flying with friends 2.

Kullmeditasjoner og det å ligge/sitte på papiret og tegne

Kropper spredt i rommet på store flak av kraftpapir. Sitte på. Ligge på. Lyset dempes. Stemningen i rommet endres. Fokus. Konsentrasjon. Ro, lyder av bevegelser, kull mot papir, friksjon, gjentakelse, pust og meditasjon ...

Jeg starter litt forsiktig med linjer, etter hvert så mister jeg meg selv i lyden av mine egne bevegelser og lyden av kullet mot papiret og jeg begynner å legge mer press på hånda for å lage skarpere og raskere linjer.

Koble verden ut og er det som oppstår her og nå. Flyt. Bryte ut. Større bevegelser. Uperfekt strek. Buede linjer. Opplevelse av en form for indre ro. Fullstendig avslappet i kropp i pust i tanken ... vi foldes inn i papir, kull, pust og kullstøv.

Følelsen av en ny form for frihet og kreativitet. Alt av tanker og bekymringer blir borte idet jeg tegner og kjenner på kroppen og bevegelsen av hånden med kullet mot underlaget. Dyp konsentrasjon

Proessen er magisk, som å forsvinne inn i en fold av verden tilsvarende størrelsen på papiret. Det er kun meg og oss, kullstifter og papiret. Jeg får kontakt med tegningen min på en måte jeg sjelden opplever. Kjenner streken bevegelse av kroppen i myk friksjon mot arkteksturen.

Kroppen flyter over papiret og jeg tegner følelser i øyeblikket. Oppmerksom på kraften og bevegelsen av hånda i møte mellom kullet og papiret.

Kroppen tar over, det er nesten som om hånden med kullstiften går av seg selv. Kullet mot hendene mine kjennes glatt og tørt. Kullet dras utover ved lett berøring.

Alle sansene blir koblet på. Verden er satt på pause og jeg er inne i en slags meditativ rytme i tegneprosessen der hele kroppen er i et med kullstiften og kroppen jobber.

Kullet, kroppen og papiret er i ett. Tegnetankehandling ... Kullet svever forbi meg og rundt meg i ulike retninger og bevegelser. Kullet er hardt og ruglete, men blir fløyelsmykt når jeg kommer inn i prosessen. Jeg er oppslukt av det som skjer og tiden flyr sammen med kullet på arket og støvet i luften. Bevegelsene ledes av hverandre. Linjer fyller arket og gir meg trang til å berøre de med hendene. Fingertuppene følger varsomt kull-linjenes bevegelser over arket. Det gir meg en frihetsfølelse Det er lett, og jeg svever.

Jeg lukker øynene og blir enda mer oppmerksom på kroppes andre sanseopplevelser. Jeg lytter og hører lyder av kull over papiret jeg lukter kull mens kullstøvet farger huden grå.

Figur 6.

Kullmeditasjoner.

Å tegne på denne måten og ha fokus på prosess er givende, spennende og underlig. Alle er til stede i seg selv og i det kollektive.

Kroppen styrer tegneprosessen. Det å gå inn i en slik prosess er befriende og en smule euforisk. Jeg vil fortsette å fortsette ...

Utover kvelden klarer jeg nesten ikke slutte å tenke på det som oppstod i tegneprosessen med kull. Jeg tenker og tenker på opplevelsen, på prosessen og hvordan jeg vil gå videre med tegningen.

Drøfting

Gjennom de kroppslige, materialbaserte og utforskende tegneprosessene har de kommende barnehagelærerne vist og utviklet sentral kunnskap om tegneprosesser og det å tegne gjennom handling. I etterkant har beskrevet frem opplevelser og oppdagelser i de poetiske tekstene sine. Gjennom selv å tegne og være i tegnehandlinger i samme rom som studentene har vi kommet tett på både deres og egne tegneerfaringer. Studentenes og våre tegneerfaringer kan ikke direkte overføres til tegneprosesser med barn. De kan imidlertid bidra til å oppdage perspektiver som kan tas med inn i arbeid med barn og undersøkes sammen med dem. Videre drøfter vi innsiktene som ble utviklet i undersøkelsen gjennom følgende tematikker: 1) Kroppens møter med materialer i tegneprosessen, 2) Om nærvær i tegneprosessen, temporalitet og rytme, 3) Om risiko og tilfeldigheter i tegneprosessen. Avslutningsvis løfter vi fram noen perspektiver på hvordan en utforskende, kroppslig og materiell tegnepraksis i barnehagen kan være.

Kroppens møter med materialene i tegneprosessen

Fra vi er ganske små av så har vi lært at ord og tekst er den 'riktige' og mest presise måten å uttrykke seg på. Men hva om vi tenker at tegningen som er direkte koblet til kroppens tenkning gjennom bevegelse (Noë, 2006) er en av de mest sentrale måtene å uttrykke seg på? Ingold (2015) skriver at: «... every living being is a line or, better a bundle of lines» (s. 3), og slik kan vi betrakte tegningene som oppstår i tegnelaboratoriet. På samme måte kan vi se en tegning som en samling av linjer, avtrykk og spor etter linjebevegelser skapt av levende kropper i korrespondanse med ark, kull, tusj, rom og tid. Denne samlingen av linjer skaper ulike grader av intensiteter på arket og i tegnende kropper. Vi blir til og gjør verden gjennom våre linjebevegelser. Å tegne blir derfor en måte å uttrykke oss på i verden og om verden gjennom linjeskapelser. Disse linjer knytter Ingold til begrepet *meshwork* (som han låner fra den franske filosofen Henri Lefebvre) og sier at denne samlingen av linjer ikke er «... a network of connections but a meshwork of interwoven lines of growth and movement» (Ingold, 2010, s. 3). Vi er vevd inn i verden gjennom linjer, og vokser og beveger oss med linjer i livet, og i tegning.

Det er mange som argumenter for å ta i bruk hele kroppen i tegneprosesser i lærerutdanning, skole og barnehage (Fredriksen, 2013; Fønnebø, 2019). Innen

samtidskunsten er det også, som vi har vist til i denne teksten, mange kunstnere som er opptatt av kroppens posisjon og hvordan den forholder seg til det tredimensjonale og til rommet i tegnehandlinger (Foá et al., 2020). I studentenes tegneprosesser tegnet de i ulike kroppsposisjoner, på huk, på kne, på rompa, med bøyde kropper og med utstrakte kropper. De fikk armslag og mulighet til å bruke hele kroppens utstrekning. De hoppet og holdt armene høyt i været samtidig som nye spor ble satt på papiret. De fikk oppleve tegnebevegelser og hvilke uttrykk som kan oppstå med svake og kraftige trykk, med rolig og raskt tempo og med gjentakende bevegelser i samme tempo over tid.

Flere av studentene beskriver tegneøvelsene som befriende og at de fikk god kontakt med egen kropp i prosessen. I øvelsen med kull beskriver en av studentene hvordan «kroppen tok over i tegneprosessen». I tråd med Højlund (2011) forstår vi denne formen for bevegelsesfrihet i tegneprosessen som noe som gir rom for kroppslig utfoldelse og kunstneriske ytringer. Det å gi rom for å bevege seg og 'la kroppen lede an'. Å være 'godt forankret' i egen kropp gjør også kroppen mottagelig for sanseintrykk fra omgivelsene i korrespondanse med egne opplevelser og tanker i tegnehandlingen. Det krever mot og åpenhet for å gå inn i tegneprosesser som vi har invitert studentene inn i fordi vi løser opp faste rammer og forståelser, og tilbyr eksperimentering som for noen oppleves som risikofyllt. Dette er gjenkjennelig fra tidligere undervisningsprosjekter hvor vi har undersøkt eksperimenterende kollektiver i skapende prosesser (se f.eks. Waterhouse et al., 2019) hvor studenters motstand etter hvert avløses av lekenhet og spontanitet.

«Kullet tegnet på sin egen måte», uttrykker en av studentene. Ingold (2007) argumenter for at materialene må erfares tett på for å kunne forstå hva de kan gjøre. Studentene viser og beskriver hvordan trangten til å berøre oppstår i møte med kullet og den sanselige opplevelse av å legge hele hånda ned i det. Denne tegneprosessen er et eksempel på hva som kan oppdages når en har oppmerksomheten rettet mot materialene og kroppens bevegelser fremfor en ide om et ferdig resultat. «Nye lekende og dansende linjer oppstod», skriver en annen student, og nettopp det å skape liv i streken eller utforske strekens muligheter er noe av det kunstner Per Teljer beskriver som selve drivkraften i det å tegne (Tegnetriennalen, 2019). En tredje student beskriver hvordan hun «tenkte hele kvelden på tegneopplevelsen og hvordan hun vil gå videre med tegningen». Tegneerfaringen satte tydeligvis noe i gang i henne. Dette understreker hvordan material- og tegneerfaringer sitter i kroppen og kan være igangsettere og trigge ideer, refleksjon og stimulere til tenkning. Dette kan også settes i sammenheng med Ingold (2013) og Carlsen og Samuelsens (1992) forståelse av å bli formet gjennom å forme og gjennom å være i korrespondanse med materialene og omgivelsene.

Flere av studentene beskriver at de opplevde å være parralet til stede i individuelle tegneprosesser og som del av en felles kollektiv tegneopplevelse som svært positivt. I den første øvelsen er det et kollektivt samspill mellom to kropper i bevegelse. Det handler om å koble seg på den andres bevegelser, følge den andre og bli ledet av hverandre gjennom bevegelsene. Det er nettopp denne utvekslingen Ingold trekker frem som fremtredende for hvordan vi får kunnskap om ting «[...] through corresponding with the things themselves, in the very process of thought» (Ingold, 2022, s vii). Det handler om å være i det kunstnerisk utforskende, om å tegne-tenke sammen i det kollektive og respondere på hverandres bevegelser og linjer.

I rommet høres lyder av kropp mot papir og verbale uttrykk for glede og spontanitet i de kollektive tegneprosessene. I tegneøvelsen med kull er det mange som beskriver følelsen av å tegne hver for seg i det kollektive – være oppslukt av sitt eget – men samtidig være i en tilstand av oppmerksomt nærvær med andres tegnehandlinger. Flere av studentene beskriver også lyd som sentralt i tegneopplevelsen. Lyden av egen og andres kropper i bevegelse og lyden av kull mot papir som kan gir resonans i nye bevegelser og linjer. Bevegelse, lyd og det visuelle blir aktive og samspillende komponenter i den individuelle og kollektive tegneprosessen. Studentenes og a/r/tografenes opplevelser er at tegnehandlingene skaper følelser av fellesskap og tilhørighet. Borg (2023) beskriver i teksten *En tegner med fellesskap som materiale* hvordan tegning kan skape fellesopplevelser. På denne måten kan også det kollektive – fellesskapet – være selve materialet i tegneprosesser.

Nærvær, temporalitet og rytme

I tegneøvelsen *Kullmeditasjoner og det å ligge/sitte på papiret og tegne* demper vi lyset etter at studentene har funnet sin plass på gulvet med kull og papir. Etter noen minutter oppstår det som for oss a/r/ografer fortøner seg som en helt spesiell stemning av fortettet konsentrasjon og ro. Stillheten er til å ta og føle på. Vi skimter kropper og hører tegnebevegelser gjennom lyder av kull mot papir, samtidig som vi opplever det vi vil beskrive som et oppmerksomt nærvær. Flere av studentene beskriver at de blir helt oppslukt av prosessen. De opplever det som befriende og magisk, og som å forsvinne inn og bli i en boble der tid og rom nesten opphører. Etter seansen er det studenter som tidligere har uttalt at de kviet seg for å tegne, som forteller at de opplevde å tegne med kull i mørke som en euforisk og magisk opplevelse. Kanskje ga denne tegnekonteksten studenter mulighet til å bryte ut av sine tidligere vaner og forståelser av hva tegning er. De kunne heller undersøke hvilke potensialer som kan oppdages gjennom tegning og erfare handlekraft i tegneprosessen, som en av studenten beskriver det.

En student skriver at hun oppdaget hva hun hadde tegnet først etter tegnesekvensen. At «tegningen tegner seg selv» og at «kroppen ledet linjen» – er en tydelig indikasjon på nærvær i prosessen, og når tegningen blir levende og studenten beskriver at kullet svedde forbi henne i ulike retninger, så forstår vi at hun opplever det vi vil beskrive som et *materialpoetisk øyeblikk*. En annen student beskriver at hun i tegneøvelsen med kull fikk kontakt med tegningen på en måte hun sjelden opplever. Denne måten å være til stede i tegneprosessen kobler vi til Bull-Hansens (1953) beskrivelse av betydninger av å holde fast ved noe gjennom tegning, og Stokkes (Norske kunstforeninger, 2019) beskrivelse av å ta eierskap og begripe gjennom tegneprosessen.

Flere studenter beskriver sammenhenger mellom påkoblinger, rytme og flyt i handlingen og sporene som settes på papiret. De skriver om opplevelse av flyt, om velbehag mentalt og kroppslig, og en form for rytme i tegneprosessen. Vi forstår dette som at studentene erfarer hvordan den kroppslige tegneerfaringen er temporal. Ingold (2013) beskriver hvordan tegning *flows with time*. Når studenter opplever at kullet blir 'fløyelsmykt' og at kroppen leder an og 'flyter' i tegneprosessen, da mener vi at det er nettopp dette studentene erfarer. Studentene opplever noe i dybden – noe som gjør inntrykk på dem, og som en av studentene beskriver så er det en opplevelse som hun tenker på også i etterkant av tegneprosessen. På denne måten forstår vi at tegneøvelsene som studentene har erfart har potensialer til å skape opplevelser av nærvær, dype og meningsfulle erfaringer som kan forstås i samsvar med Clarks (2020) beskrivelse av *slow knowledge*. I en slik type langsom tegnepraksis er det å være i kontakt med, utforske og dvele ved materialene en forutsetning (Clark s. 143).

Om risiko og tilfeldigheter i tegneprosessen

Tegning kan forstås som en mulighet til å stille seg et sted i verden der noe nytt kan oppstå (Højlund, 2011) og til å skape korrespondanser. Gjennom å skape linjer på underlag skapes nye inskripsjoner i verden som kan utgjøre forskjeller. Det å ikke vite hvor en skal er en del av det å være i en utforskende tegneprosess – materialet og tegningen svarer igjen, åpner opp for og gir nye muligheter tilbake. Tegningen vil noe selv, «tegningen tegner seg selv» som en av studentene sier. Å gå inn i utforskende tegneprosesser krever åpenhet og risikovilje, og det å invitere inn i slike prosesser som a/r/tografer eller barnehagelærere krever også at en gir rom for tilfeldigheter og at noe settes i spill som en ikke har kontroll over.

Hvordan vi snakker og tenker om tegning spiller en avgjørende rolle for hvordan tegnehandlinger kan settes i gang, og hvordan tegne glede og flyt i tegneprosessen kan

oppleves. Om vi snakker om tegning som handling, som individuelle eller kollektive opplevelser og som utforskende prosesser, så setter vi fokus på det å gjøre og gir barn og voksne mulighet til å ta del i noe som kan skape meningsfylte korrespondanser og slippe taket på prestasjonsfokus som enkelte kommer til tegneundervisning med. Å forstå at barn og voksne finner glede i å utforske gjennom tegneprosesser og uttrykke seg kunstneriske er viktig å anerkjenne både gjennom ord og handling knyttet til en materiell, utforskende og kroppslig tegnepraksis.

Det at risikoviljen i tegneprosesser har blitt mindre blant studenter de siste årene (Haufmann, 2023) mener vi er kritisk. Det er et argument for at det er behov for å arbeide med det som ikke er helt A4, både for å få erfaring med materialer i flyt og for å utforske tegnemuligheter og formatet. Det å våge og eksperimentere ved å gå utenfor formatet, utfordre det vante og anerkjenne den betydningen som materialer, kropper og rom har i tegneprosesser er helt sentralt i utforsking av nye tegnepraksiser.

Figur 7.

Kropp og føtter i bevegelse på papirformatet.

Mot en utforskende, kroppslig og materiell tegnepraksis

I dette avsluttende avsnittet ser vi på hvordan vi basert på det empiriske materialet tenker at lærere kan invitere til materielle, kroppslige og utforskende tegneprosesser med barn og unge. Voksnes tegnehandlinger og erfaringer kan ikke overføres direkte til barn, men vår undersøkelse vil likevel kunne være av betydning for å tenke noe om barns tegnehandlinger. Felles for barn og voksne er at vi er sanselige kroppar i verden i samtid og samhandling.

For å kjenne på følelser av flyt og handlekraft kreves det at både barn og voksne får muligheter til å bruke hele seg når de tegner for å aktivere kroppen på varierte måter. Barn trenger å møte variasjon i materialer og tegneredskaper som det tegnes med og på. Rammeplanen for barnehagen legger vekt på variasjon knyttet til materialer i barnehagen (Kunnskapsdepartementet, 2017). Kullet har en annen materialitet og andre egenskaper enn for eksempel tusjen. Kullet kan bearbeides med fingertuppene eller hele håndflata, med føttene eller albuen, og gnis inn i underlaget med ulik kraft. Tusjen setter andre linjer, spor og avtrykk. Barn bør også få oppleve å uttrykke seg på ulike overflater og i ulike formater for å utvikle kunnskap om tegning som noe annet enn det som masseproduseres på kopipapir i A4-format (Waterhouse, 2021b). Papiroverflatens tekstur spiller en rolle for hvordan kullet flyter, oppleves taktilt og fester seg til papiret. Barn bør også få oppleve hvordan variasjon i rom og materialer til å bevege seg i og med, kan virke med i tegneprosesser som er kroppslig forankret. Når barn får utforske materialer, får de også utvidet sine kunnskaper om materialenes potensialer i egne tegnehandlinger. Gjennom det å tegne på gulv, på noe som henger fra taket, tegne i et hjørne og oppleve hvordan ulik fart i tegning setter forskjellige spor produseres variert kunnskap. Gjennom å kjenne på hvordan tegneopplevelsen endres når en kan bryte ut av det lille formatet, strekke ut hele kroppen idet linjer settes på ark større enn kroppen kan bidra til nye forståelser av hva tegning kan være. Opplevelsen av bevegelsesfrihet kan åpne opp for kroppslig utfoldelse og kunstneriske ytringer som i større grad er forankret i barnets kropp og estetiske uttrykk. Ved å bryte ut av rammer som A4-formatet og snevre tegnforståelser fastholder kan en bidra til et utvidet uttrykksrepertoar for barn (og voksne) i barnehage og skole.

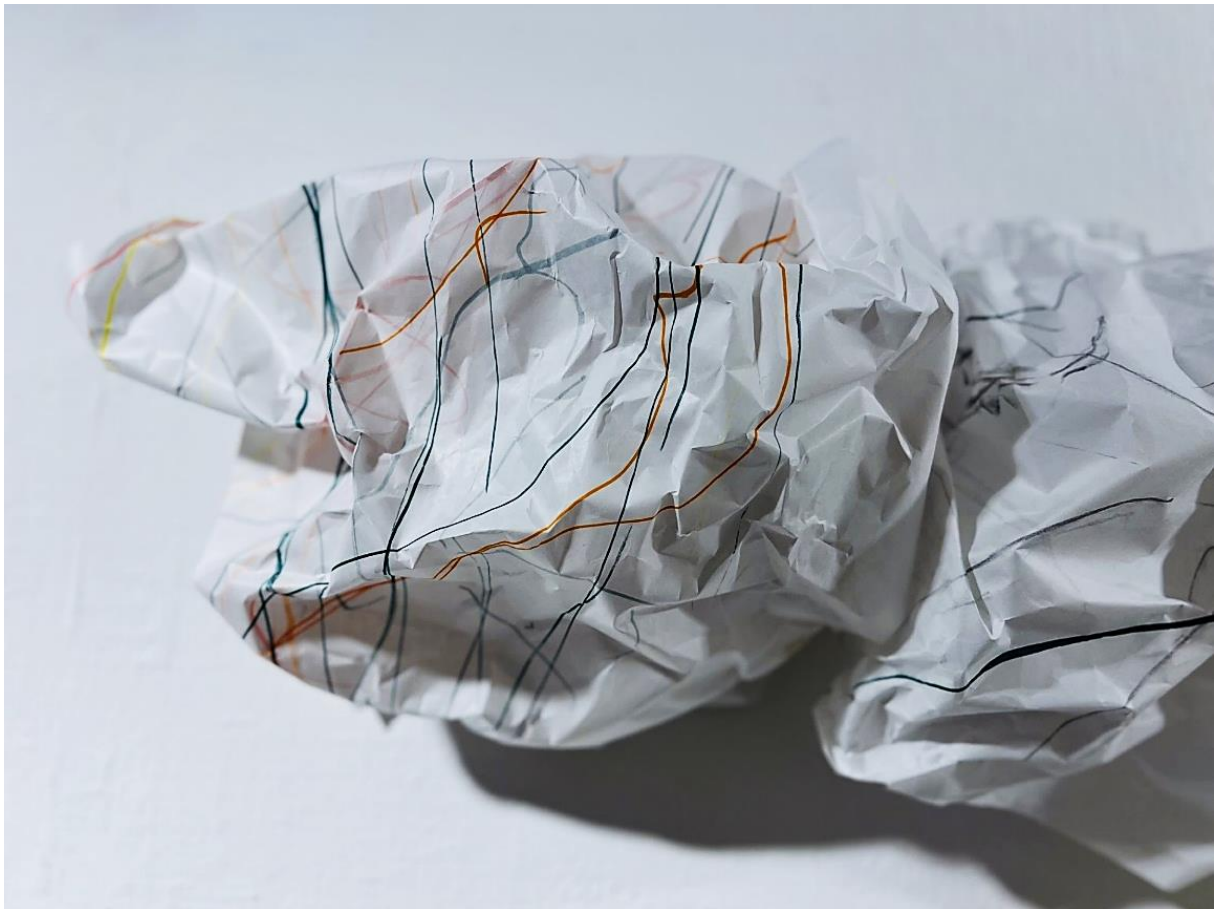
Når det gjelder tegning som med mange andre skapende prosesser, så kan det vært produktivt å ha en undrende tilnærming til prosessen og stille spørsmål og undersøke hva som skjer om vi gjør sånn eller sånn. Hva skjer om barn og voksne 'flyr' sammen med tegneblyantene på papiret på gulvet? Hva skjer om vi skrur av lyset og tegner i mørket? Hva skjer om vi henger papiret i trærne og tegner, eller om vi tegner rett i snøen eller på stranda? Hva skjer om vi utforsker tegning som gjentakelse med variasjoner? Hva skjer om vi utforsker lyd, bevegelse og tegning? Slik undring kan være et godt grunnlag for å arbeide

med tegning som utforskende tegnehandlinger og prosesser. Helt grunnleggende når det kommer til barn og materialer er også det å invitere inn i kollektive skapende prosesser der både barn og voksne deltar. Gjennom å invitere til kollektiv tegning kan barn og voksne, eller barn sammen, gjøre noe som kan skape et samskapende fellesskap som kan gi rike opplevelser. Å tegne med fellesskap som materiale, er en måte å tre fram for hverandre på, se figur 8.

Om en skal arbeide med tegning som handling og opplevelse, så trenger kanskje de voksne i barnehage og skole å trene opp egen risikovilje, trygghet og improvisasjon i samspill med barn i tegneprosesser. Vi vil påstå at jo mer erfaring en har i å være spontan, jo større repertoar har en i å improvisere – bryte ut av det vanlige – og utforske potensialer i tegning. Dette handler også om å øve på å lytte til hvor barna er på vei i tegneprosessen – bruke sansene til å koble seg på hva barna faktisk gjør eller forsøker å gjøre.

Figur 8.

Flying with friends 3 ... landing ...

Tegning kan handle om dyptgående og langsomme prosesser selv om en jobber med høyt tempo og kraft. Det å være i direkte kontakt med og utforske materialene kan gjøre at en opplever en flyt og tilstedeværelse i seg selv og i verden. Å koble seg på materialenes og tegneprosessens temporalitet, flyt og rytme kan gjøre at barn opplever tiden langsommere og blir mer oppmerksomme. Det oppmerksomme kan gi mer dyptgående og meningsfulle erfaringer. Avslutningsvis vil vi oppfordre til å skape utforskende tegneverksteder, som laboratorier for eksperimentering, der barn får undersøke variasjoner i materialer og hvor kroppens bevegelse blir løftet fram som en sentral del av tegneprosesser slik at materialet, steder og mennesker får mulighet til å korrespondere med hverandre i tegneprosessen.

TAKK TIL

studenter i fordypningen Material og digital utforskning i formingsprosesser (BLMDIG) kull 2022–2023 som deltok med sine utforskinger og eksperimenteringer i tegnelaboratoriet. Takk for at dere delte tegnehendelser, opplevelser og kunnskaper med oss i prosessen.

Referanser

- Artificial official (2019, 27. april). *Heather Hansen "Emptied Gestures": The Beauty of Kinetic Art*. Hentet 15. november 2023 fra <https://artificialofficial.com/heather-hansen-emptied-gestures/>
- Artistaday. (2007). *Heather Hansen*. <https://www.artistaday.com/?p=21508>
- Borg, M. V. (2023, 3. november). En tegner med felleskap som materiale. *Numer*, (132), 21–25. <https://www.numermagasin.no/artikler/en-tegner-med-felleskap-som-materiale>
- Bresler, L. (2006). Toward connectedness: Aesthetically based research. *Studies in Art Education: A Journal of Issues and Research in Art Education*, 48(1), 52–69. <https://doi.org/10.1080/00393541.2006.11650499>
- Bull-Hansen, R. (1928). *Barns tegning og tegning i skolen*. Cappelen.
- Bull-Hansen, R. (1953). *Tegning på naturlig grunnlag. Forming som middel i oppdragelse og opplæring fra småbarn til voksen*. Fabritius & Sønners Forlag.
- Carlsen, K. & Samuelson, A M. (1992). *Inntrykk og uttrykk – Estetiske fagområder i barnehagen*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Carlsen, K. (2015). *Forming i barnehagen i lys av Reggio Emilias atelierkultur*. [Doktorgradsavhandling, Åbo Akademi]. Doria. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/103745/carlsen_kari.pdf?sequence=2
- Clark, A. (2020). Towards a Listening ECEC system: Valuing Slow Pedagogy and Slow Knowledge. I C. Cameron & P. Moss (red.), *Transforming Early Childhood Education in England* (s. 134-150). UCL Press.
- Davidson, M. (2011). *Contemporary Drawing. Key concepts and techniques*. Watson-Guption publications.
- Deleuze, G. & Guattari, F. (1987). *A Thousand Plateaus*. Athlone Press. (Opprinnelig utgitt 1968)
- Dewey, J. (2005). *Art as experience*. Berkley Publishing. (Opprinnelig utgitt 1934)
- Eng, H. (1918). *Kunstpædagogik*. Aschehoug.
- Fauske, L. (2016). Reforhandling av kunnskapsgrunnlag. Forskning og fagutvikling med utspring i designdidaktikk. *Techne Serien*, 23(2), 50–68. <https://journals.oslomet.no/index.php/techneA/article/view/1560>
- Foá, M. Grisewood, J. Hosea, B. McCall, C. (2020) *Performance drawing: New Practices since 1945*. Bloomsbury Visual Arts. <https://doi.org/10.5040/9781350113022>

- Fredriksen, B. (2013). *Begripe med kroppen – Barns erfaring som grunnlag for all læring*. Universitetsforlaget.
- Frisch, N. S. (2010). *To see the visually controlled: Seeing-drawing in formal and informal contexts: A qualitative comparative case study of teaching and learning drawing processes from Vega in Northern Norway* [Doktorgradsavhandling, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet – NTNU]. NTNU Open.
<http://hdl.handle.net/11250/270213>
- Fønnebø, B. (2019). *Å tegne sammen*. Cappelen Damm Akademisk.
- Gansterer, N. (2019, 15.nov). *Drawing as thinking in action*. Nikolaus Gansterer.
<https://www.gansterer.org/drawing-as-thinking-in-action/?n=13>
- Haufmann, M. S. (2023, 5. juli). Fantasiens vekstvilkår. Om tegning i skolen. *Numer*, (131), 21-26.
- Hopperstad, M. H. (2002). Barnetegning som forskningsobjekt og som praksis i barnehage og grunnskole: tradisjoner og spenninger, *Barn* (4), 73-92.
<https://doi.org/10.5324/barn.v20i4.4615>
- Højlund, A. (2011). *Mind the gap! Om tegning og tilblivelse. Udkast til en tegnefilosofi*. [Ph.d. avhandling], Det Kongelige Danske Kunstakademis Skoler for Arkitektur, Design og Konservering, Designskolen.
- Ingold, T. (2007). Materials against materiality. *Archaeological Dialogues*, 14(1), 1–16.
<https://doi.org/10.1017/S1380203807002127>
- Ingold, T. (2010). Bringing Things to Life: Creative Entanglements in a World of Materials. *ESRC National Centre for Research Methods, NCRM Working Paper Series*, (5).
https://eprints.ncrm.ac.uk/id/eprint/1306/1/0510_creative_entanglements.pdf
- Ingold, T. (2013). *Making. Anthropology, art and architecture*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203559055>
- Ingold, T. (2015). *The Life of Lines*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315727240>
- Ingold, T. (2020). *Correspondences*. Polity Press.
- Irwin, R., Beer, R., Springgay, S., Grauer, K., Xiong, G. & Bickel, B. (2008). The Rhizomatic Relations of A/r/tography. In S. Springgay, R. L. Irwin, C. Leggo, & P. Gouzouasis (Eds.). *Being with A/r/tography* (pp. 205–218). Brill.
https://doi.org/10.1163/9789087903268_017

- Kunnskapsdepartementet (KD). (2017). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*.
<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/>
- Marioni, T. (2023, 15. november). *Tom Marioni: About*. Tom Marioni.
<http://tommarioni.com/gallery/about/>
- Nielsen, L. M. (2000). *Drawing and spatial representation. Reflection on purposes for art education* [Doktorgradsavhandling, Arkitekthøgskolen i Oslo]. ADORA.
<http://hdl.handle.net/11250/2623403>
- Nordby, H.-N. (2019). Grunnlinjer – En samtale med Bente Stokke. *Numer*, (118), 22-33.
<https://www.numermagasin.no/artikler/grunnlinjer>
- Noë, A. (2006). *Action in perception*. The MIT Press.
- Salvesen, K. (2020). Kari Carlsen: – Norske barn tegner, maler og skaper mindre enn før. Første steg. *Utdanningsnytt*. <https://www.uddanningsnytt.no/forming-i-barnehagen-forste-steg-kari-carlsen/kari-carlsen-norske-barn-tegner-maler-og-skaper-mindre-enn-for/258068>
- Skien Kunstforening. (2019, 26. januar). *Tegning i rom – Bente Stokke*. Norske kunstforeninger. Hentet 15. november 2023 fra
<https://www.kunstforeninger.no/journal/tegning-i-rom-bente-stokke/>
- Stake, R. E. (2010). *Qualitative research: Studying how things work*. The Guilford Press.
- Søyland, L. (2021). *Grasping materialities: Making sense through explorative touch interactions with materials and digital technologies*. [Doktorgradsavhandling, Universitetet i Sørøst-Norge]. <https://openarchive.usn.no/usn-xmloi/handle/11250/2756969>
- Tegnerforbundet. (2019, 8.november). *Tegnetriennalen 2019. Nov 8, 2019–January 19, 2020. Human Touch*. Tegnerforbundet i samarbeid med Kunstnernes Hus.
<https://www.tegnerforbundet.no/tegnetriennalen-tidligere/tegnetriennalen-2019>
- Waterhouse, A-H. L., Søyland, L., Carlsen, K. (2019). Eksperimentelle utforskinger av materialer og materialitet i transmaterielle landskaper. *FormAkademisk*, 12(1), 1-21.
<https://doi.org/10.7577/formakademisk.2648>
- Waterhouse, A-H., L. (2021a). *Materialpoetiske øyeblikk. En a-r-t-ografisk studie av små barns eksperimentelle materialprosesser i barnehagen*. [Doktorgradsavhandling, Universitetet i Sørøst-Norge]. USN Open Archive.
<https://hdl.handle.net/11250/2758549>
- Waterhouse, A-H., L. (2021b). *I materialenes verden*. Fagbokforlaget.

Waterhouse, A-H., L. (2023). Fra observasjon mot observa(k)sjon. Om deltagende engasjement og forskertransformering i materielle hendelser. I C. M. Ottersland & A.-H. L. Waterhouse (red.) *Metodologiske ut-viklinger. Om kvalitativ og post-kvalitativ forskning i barnehagefeltet* (ss. 73-90). Fagbokforlaget.